

Kielemme käytäntö.

Eheä — ehjä, sorea — sorja.

Yleiskielessämme on jokusia *ea, eä* -loppuisia kolmitavuisia adjektiiveja, joilla on kaksitavuinen *ja, jä* -loppuinen rinnakkaismuoto. Nämä alkuperältään eri murrekantaa edustavat muodot ovat milloin keskenään täysin tasaveroisia synonyymeja, milloin toisen käyttö on supistunut pelkästään murteelliseen tai ylätyyliseen kieleen toisen esiintyessä normaaliproosassa yksinomaisena, milloin taas rinnakkaismuodot ovat vakiintuneet toisistansa enemmän tai vähemmän poikkeaviin merkitystehtäviin. Samoin on tietenkin laita adjektiiveista johdettujen adverbien ja ominaisuudenimien.

Tavallisimpia tällaisista adjektiivipareista on *eheä — ehjä*. Merkitys kummallakin toisinnolla on täysin sama: *eheä* — *ehjä* astia, kirja, vaate; *eheät* — *ehjät* rannikot; *paisti* tuodaan *eheänä* — *ehjänä* pöytään; maalauksen *eheät* — *ehjät* pinnat. Mitään eroa ei ole kuvallisessaakaan käytössä. Yhtä hyvin kuin nautinto, kokonaiskäsitys ja tyyli saattaa olla *eheä* sekä lähimmäisemme suoraviihkeitä, *eheitä*, voidaan myös sanoa: *onni* oli vielä *ehjä SILLANPÄÄ*, *Tieto* aina päätöksessämme pysyneemme antaa *ehjyyden* tunteen *KIVI*. *Cannelin* ja *Saarimaa* (aikaisemmassa oppaassaan) ovat asettaneet *eheän* etusijalle, mutta ainakin

allekirjoittaneesta tuntuu *ehjä*, jonka käytöstä Nykysuomen sanakirjan kokoelmissa on poimintoja paitsi jo mainituilta Kiveltä ja Sillanpäältä mm. Erkolta, Hollolta, Karhumäeltä, Maiju Lassilalta, Leinoselta ja Linnankoskelta, yhtä mahdolliselta, lyhemmytensä vuoksi ehkä suositeltavammalta. Uuden oppaansa hakemistoon myös Saarimaa on merkinnyt: *eheä* = *ehjä*. Ehjästä johdetut verbit *ehjeta*, *ehjentää*, *ehjentyä* (harv. *ehjetyä*, *ehjistää*, *ehjistyä*) eivät mielestäni liioin ole eheästä johdettuja *eheyttää* ja *eheytyä* -verbejä huonompia.

Onpa ehjällä ja eheällä kolmaskin sisar, *ehyt*, jonka Saarimaa ensimmäisessä oppaassaan mainitsee niitä korkeatyylisemmäksi. Itäsuomalaisilla se kuitenkin kuuluu jokapäiväiseen puheeseen, ja tavallisesta proosakielestä siitä on esimerkkejä myös länsisuomalaisilta Talviolta, Sillanpäältä, Rapolalta ja J. V. Lehtoselta; merkitystehtävät ovat samat kuin edellisillä.

Toinen adjektiivipari, jonka käytössä ei ole mitään eroa, on *nurea* — *nurja*. Sekä Cannelin että Saarimaa (ensimmäisessä oppaassaan) suosittavat jälkimäistä ja huomauttavat samalla kumpikin, että *nurea* on myös = *nyreä*, *nyrpeä*. Nykysuomen sanakirjan kokoelmissa on kuitenkin *nurean* lipuista kuvallista käyttöä vain neljännes, *nurjan* lipuista kaksi kolmannesta. Kuvalliserkityksisiä poimintoja on edellisestä 10, jälkimäisestä 99! Sanalippujen lukumäärä ei tosin läheskään aina vastaa sanojen ja niiden käytön yleisyyden todellista suhdetta, sillä poimijan silmä tietenkin kiinnittyy helposti epätavalliseen, mutta laskuni ovat siksi kourantuntuvia, että niiden perusteella voinee sanoa, että kuten toisaalta puhutaan esim. kankaan nurjasta ja nureasta puolesta sekä neuleen nurjista ja nureista silmistä, toisaalta saattaa myös olotila, kehitys, kasvatus-tapa, käsitys, tulkinta ja mieli, tahto,

katse, kohtelu, suhtautuminen johonkin, onni, kohtalo olla yhtä hyvin nurja kuin nurea. »Voi sinä epäuskoinen ja nurja sukupolvi», sanoo Jeesuskin Luukkaan evankeliumin nykyisen käännöksen mukaan. Kun vielä *nurjamielinen* on yleiskielessä miltei yksinomainen — »nureamielisestä» ei Nykysuomen sanakirjan kokoelmissa ole ainoatakaan poimintoa, *nurjamielisestä* niitä on neljättäkymmentä — rohkenisin tässäkin tapauksessa suosittaa *j*-llistä muotoa eli siis *nurjaa* sekä varsinaiseen että kuvalliseen kielenkäyttöön.

Eittämättä yleiskielen sanavarastoon kuuluvat kaksitavuiset *ja*, *jä* -loppuiset adjektiivit *norja* ja *väljä*. Niillä on kuitenkin myös *ea* — *ea*:llinen rinnakkaismuotonsa *norea* ja *välkeä* (*väleä*), joskin niiden käyttö rajoittuu ja on syytäkin rajoittaa lähinnä murteenomaiseen ja ylätyylliseen, runopukaiseen kieleen: *norea* vihta ALKIO, *norea* varsi, *niska* KILPI, *norea* nainen FINNE, *nuoriso* *norea* A. V. KOSKIMIES; *välkeä* asunto, *kininavetta*, *kuoppa* PÄIVÄRINTA, *välkeä* kylvövakka, *suvanto* HAARLA, *välkeä* savolaisvenho LEHTONEN, Näköalan *välkeän* / *metsän* seinä estää MANNINEN, Vanhalla *väleä* kulkku, *nuorella* terävä hammas SANANLASKU. Huom. myös verbijohdannaiset *norjeta*, *norjenta*, *norjentua*, *norjistaa*, *norjistua* ja *väljetä*, *väljentää*, *väljentyä*.

Päinvastoin kuin edellisestä on seuraavista adjektiivipareista yleistynyt pitempi, *ea*, *ea* -loppuinen muoto: *heleä* — *heljä*, *sileä* — *siljä*, *solea* — *solja* ja *korea* — *korja*, *vireä* (*virkeä*) — *virjä*. *j*-lliset rinnakkaismuodot elävät nimenomaan runokielessä. Esimerkkejä *heljästä*, joka näistä on yleisin: päivän *heljä* silmä KIVI, *heljä* taivas LARIN-KYÖSTI, *heljä* kupla MANNINEN; *heljä* ääni LEINO, *heljästi* helisi soitto KAILAS. Erityisesti LEINO on tähän pehmeään, sointuvaan sanaan mielistynyt; hänellä se esiintyy varsinkin *h*-alkuisten substantiivien attri-

buuttina tuhkatiheään: heljä aalto, haave, heimo, heinä, henki, hiekka, heljät hapset, huulet, kukat, kuvat, unten ummut. Normaaliproosassa on käytettävä muotoa *heleä*: heleä väri, heleän punainen, heleä pouta, kesä on heleimmillään; heleä ääni, heleä nauru, heleät vokaalit; heleä tunnelma, kulttuurin helein kukoistus.

Siljä on heleää jo paljon harvinaisempi: Laakea ja siljä kuin järvi tyyven KIVI, siljä maailman tie E. I. ROINI (tunnetussa »Vallinkorvan laulussa»), eessään kaartuu siljä elon ranta L. ONERVA. Vain kaksi poimintoa on Nykysuomen sanakirjan kokoelmissa *soljasta*: solja on todella salko KILPI, ja: Sinussako, solja koivu, / löydän auvon auttajani? FINNE. Suhteellisen harvinainen yleiskielessä on tosin myös muoto *solea* (soleva), jos kohta sitäkin runoudessa viljellään ennen kaikkea nuoren neidon attribuuttina.

Vanhana virsikirjamme »Suvirrestä» ovat jokaiselle tuttuja sanat »niityn kukat korjat / ja laiho laaksossa». Tämä virsikirjakomitealle kelpaamaton säepari ei kuitenkaan ole ainokainen kohta kirjallisuudessamme, missä yleiskielen *korean* asemesta käytetään *korjaa*. Siteerattavanani on kolme lisäesimerkkiä: Poika korja S. NUORMAA, Ken oli tuo kosija korja? LEINO, Palvelijaneiti oli korja kuin enkeli MERILÄINEN. Yksinäisiä tällaiset ilmaukset kuitenkin ovat, mutta vielä enemmän herättäisi huomiota sana *virjä* (lauantaina laiska virjä SANANLASKU), joka murteisammekin ilmeisesti on ylen epätavallinen. Yleiskielen muotoja ovat *korea* ja *vireä*, *virkeä*, sen todistamiseksi eivät edes esimerkit ole tarpeen.

Rinnakkaismuotoja *sorea* — *sorja* käytetään kumpaakin merkitsemään solakkaa, soleaa, salskeaa, norjaa, joskin jälkimmäinen on tässä tehtävässä yleisempi. Esimerkkejä: sorja tyttö, poika, vartalo, honka, piippu, sorjat uumat — *sorea* tytär, varsa, käsivarsi; käyttää ohutta sukkaa, että sääri näyttäisi *soreammalta*. Adjektiiveilla on kuitenkin myös toinen

merkitys: *korea*, kaunis, sievä, *soma*, »nätti», ja siinä vuorostaan *sorea* on miltei yksinomainen. Puhutaan Suomen *soreasta* niemestä tai salosta (YRJÖ KOSKINEN), *soreasta* postimerkkikokoelmasta, *soreasta* laulusta ja soitosta, niin ikään saatetaan sanoa: »Hiilivalkea» ja »Runon kaupunkeja» — nämä niin *soreat* maailmansodan takaiset kirjat VILJANEN, Aurinko paistoi *soreasti* SEPÄNEN, Tämä on *somasti* tehty, mun lapseni, oikein *soreasti* KIVI. Saman tapaisia esimerkkejä on tosin myös *sorjasta*: On sorja kukkiva pihlajapuu, / mut sorjempi marjassaan LEINO, Sorja on sotilaan hangella maata LEINO, On voiton tultua kunnia suurta ja sorjaa MANNINEN, mutta tällaiset tapaukset ovat harvinaisia; siteeraamani esimerkit ovat lisäksi runokieltä, jossa jo runomitta on vaatinut kaksitavuista muotoa. Onpa myös *sorea* tyttö korvani mukaan hiukan toista kuin sorja tyttö. Jälkimmäisellä on »varsi kuin elämänlanka», edellinen on hänkin siro, mutta hänellä on sitä paitsi kauniit, värikkäät kasvat. Rohkenisinkin esittämäni perusteella suosittaa *sorjaa* yleiskielessä käytettäväksi nimenomaan norjan, solakan synonyymina, *soreaa* sitä vastoin saman suuntaisessa merkitystehtävässä kuin siroa, sievää, *somaa* ja *koreaa*.

Yhtenäistä linjaa ei näiden sanojen käytössä siis voida noudattaa, vaan jokaisen adjektiiviparin kohdalla on ratkaisu tehtävä in casu. Ehdotukseni ovat yhteen koottuina (kursivoitu asu yleiskielessä suositeltava):

ehjä — eheä
heleä — heljä (ylät.)
korea — korja (ylät.)
norja — norea (ylät.)
nurja — nurea
sileä — siljä (ylät.)
solea — solja (ylät.)
sorja — *sorea*
vireä — virjä
väljä — väleä

Murteenomaista kielenkäyttöä eivät minkä lisäksi runoilijoilla olkoon oma rajoitukset tietenkään koske (huom. valinnan vapautensa. myös muodot: koree, silee, koria, siliä),

Jouko Vesikansa.